

A Borda Antikvárium szakmai kiadványairól

Ha egyszer valaki megírja a magyarországi antikváriumok történetét, minden bizonnyal a legjelentősebbek között fogja tárgyalni a *Borda házaspár*, *Borda Lajos* és *Somogyi Glória* éppen húsz esztendeje, 1977-ben megnyílt üzletét.

Akkoriban még alig voltak magán-antikváriumok, az ÁKV monopolizálta a régi könyvek forgalmát. „*Tudományos antikvárium*” – ahogyan a szakzsargonban a régiségeket, ritkaságokat árusító, könyvjegyzékeket készítő, a nyomtatványoknak nemcsak anyagi, hanem szellemi értékét is felismerő és megbecsülő boltokat nevezik – helyett az üzletek túlnyomó többsége kommersz szépirodalmat árusító antikvárium volt, a régi könyveket kellő szakértelem híján meghatározni sem tudó eladókkal. Bordáék célja más volt: antikváriumuknak a sokszorososan tönkretett hazai könyvpiacra felbukkanó művelődéstörténeti és könyvészeti értékek felkutatását és méltó helyre juttatását szánták. Ehhez a fölényes könyves szaktudás mellett a gyűjtők – köz- és magángyűjtemények – beható ismeretére volt szükség. Boltjuk üzleti forgalmát új alapokra helyezték. Ars poeticájuként meghirdették, hogy a megrendeléseket nem időrendben, hanem a legjobb belátásuk szerint elégitik ki. Arisztokratizmus – mondták sokan, mikor Bordáék megindították könyvjegyzékeik sorát 1983-ban. A katalógusok célja kettős volt: lehetővé vált az antikvárium működésének doku-

mentálása, a boltba bekerült könyvek nem szóródtak szét nyomtalanul, ugyanakkor az egyes tételekhez fűzött bibliográfiai megjegyzések, ismertetések nemegyszer a szakirodalom addigi megállapításait módosították vagy éppen ismeretlen kiadásról tudósítottak. Az elegáns kivitelű katalógusok közreadásával a Borda házaspár a nagy elődök – *Révai Leó*, *Stemmer Ödön*, *Lantos* – gyakorlatának nemcsak egyszerű folytatójává, de minőségileg magasabb szintre emelő utódjává vált. A közelmúltban jelent meg az antikvárium 21. jegyzéke, a 7358–7832. számú tételeket tartalmazó. (A katalógusok számozása 1983-tól folyamatos.) Mint mindegyik jegyzékben, ebben is található kivételes értéket képviselő nyomtatványok vagy kéziratok, utóbbiak között Bartóktól, Erkeltől és Lisztől is akad levél – hogy csak a zeneszeket említsük.

A Borda házaspár természetesen szoros kapcsolatot tart legfontosabb könyvtárainkkal. Bordáék egyik célja az értékek közgyűjteménybe juttatása, ezek között kiemelt hely illeti meg az *Országos Széchényi Könyvtár*at. Az OSzK azonban nemcsak mint a felkutatott ritkaságok végállomása fontos a Borda Antikvárium számára. A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőségével immár hosszú évek óta tartó munkakapcsolata van a házaspárnak, az RMNY munkatársai szakértőként is közreműködtek, közreműködnek egy-egy töredék, régi, ritka nyomtatvány meghatározásánál.

Amikor Bordáék a közelmúltban kiadóként is megjelentek a hazai könyvpiacra, az RMNY kutatói közül többen szerzőiké váltak.

A Borda Antikvárium 1992-ben jelentette meg első kiadványát. Már az is szokatlan, hogy egy ismert és sikeres antikvárius a kiadás napjainkban meglehetősen bizonytalan területére merészkedjen, de még nagyobb lesz elismerésünk, ha megnézzük, mit is ad ki a házaspár. Nem lektúrt, gyorsan eladható bestsellert, hanem értéket. Két sorozatot indítottak: az egyikben könyvészeti tanulmányok, bibliográfiák jelennek meg, a másikban műves gonddal készített bibliofil kötetek látnak napvilágot. Az előbbiek sorában eddig négy kötet hagyta el a sajtót, a bibliofil könyvek közül pedig *Helgai Jenő* és *Wéöres Sándor* kötete mellett a *Gesta typographorum* jelent meg 1993-ban. Tartalma szerint ez a kötet – e sorok írójának véleménye szerint az utóbbi évtizedek legszebb magyar könyve – az előbbiek között is helyet kaphatott volna, hiszen a *Gesta typographorum* nem más, mint *Borsa Gedeon* 70. születésnapja alkalmából köszöntő tanulmánykötet. Tizenkét szerző könyv-, nyomda- és művelődéstörténeti dolgozata olvasható az 1996 nyarán fájdalmasan elhunyt *Haiman György* tipográfiai méltón megkomponált remekében. A Festschrift – hogy a közkeletű német kifejezést használjuk a műfaj megnevezésére – nálunk alig ismert, kevés jelent és jelenik meg belőle. Aktív könyvtörténész tiszteletére Magyarországon tudomásom szerint még egyáltalán nem készítettek Festschriftet; talán Bordáék gesztusa hagyományt terem. (*Gesta typographorum. A hetvenéves Borsa Gedeon tiszteletére ajánlják barátai és tanítványai. Szerk. P. Vásárhelyi Judit. Bp. 1993. 162.p.*)

A könyvészeti kiadványok eddigi négy kötete közül kettőnek egyébként az ünnepeelt Borsa Gedeon a szerzője. Három részes, a régi nyomtatványokkal való foglalkozás gyakorlati ismereteit tartalmazó munkájának első füzet 1992-ben jelent meg *A régi nyomtatványok anyaga* címmel (38 p.); folytatása, *A régi nyomtatványok mérete* 1994-ben követte (35 p. + mellékletek). A harmadik rész a terjedelemtől összegzi majd a szükséges tudnivalókat, remélhetően nemsokára kézbe vehetjük.

1995-ben *Zápori Régenhart Krisztina*, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének végzős hallgatója összeállításában adtak ki Bordáék egy minztaszerű bibliográfiát az egyetlen igazi magyar *Privatpressében* – magánsajtó –, az *Iparművészeti Főiskola* Typografikai tanszékén működő kis nyomdában készült kiadványokról. (Az előszót író Haiman György definíciója szerint a magánsajtót a kézműipari technika alkalmazása, az alacsony példányszám és az újszerű esztétikai-tipográfiai megoldások keresése, vagyis a kísérletezés jellemzi.) A legfeljebb néhány tucat példányban készült, többnyire a tanszék végzős hallgatóinak diplomamunkájaként megjelent 156 kötet leírását tartalmazza a bibliográfia. (*A Magyar Iparművészeti Főiskolán a Typografikai Tanszék megalakulása óta készült ks példányszámú kiadványok. Bp. 1995. 76 p.*)

1996 őszén jelent meg a Borda Antikvárium könyvészeti kiadványainak negyedik darabja, *V. Ecsedy Judit* munkája, a *Titos nyomdahelyű régi magyar könyvek 1539–1800*. Több szempontból is kiemelkedő jelentőségű a kötet megjelenése az antikvárium szakmai kiadványainak sorában. Formai oldalról nézve: ez a legterjedelmesebb az eddigiek közül, 246 lap (és ennek meg-

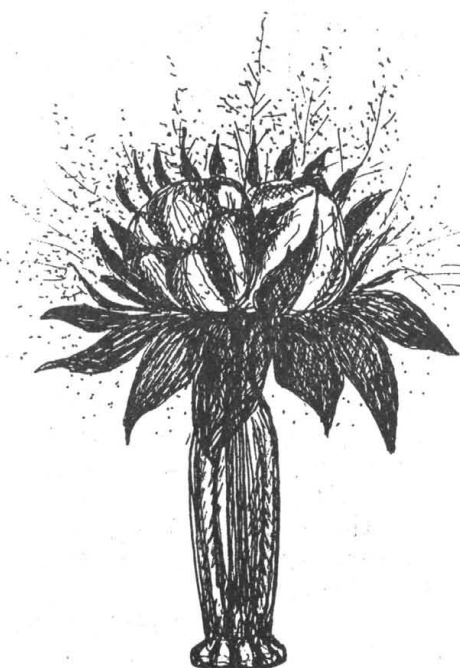
felelő az ára is: 6000 Ft.). Borda Lajos és felesége antikváriuma a terjedelmes kötet megjelentetésével a 90-es évek közepére az OSzK, a Magyar Könyvszemlét közreadó Argumentum Kiadó és a szegedi Scriptum mellett a magyar könyvtörténeti szakirodalmat kiadó meghatározó intézmények egyike lett. Nem kis rang ez: egy szakterület publikációs lehetőségei részben Bordáék-tól függenek. Hosz- szú évek óta hiányolja a magyar közvélemény a vállalkozók bekapcsolódását a kulturális élet támogatásába, de ha történik valami, bizony nem vesszük észre, vagy éppen fanyalgunk.

A Borda Antikvárium azt teszi, amit hiányolunk. Meddő és fölösleges dolog számonkérni a házaspáron, miért a könyvtörténettel, bibliofilával kapcsolatos drága könyveket adnak ki. Nos azért, mert érdekli őket, mert szeretik a könyveket, és mert saját kockázatokra jelentetik meg szép és fontos könyveiket, azt adnak ki, amit jónak látnak. Nem tudom, ráfizet-e a nem olcsó ár ellenére a Borda Antikvárium e kiadványokra vagy talán pénzénél marad – szempontunkból ez lényegtelen is. Az a lényeg ugyanis, hogy egy meglehetősen szűk körű érdeklődésre számot tartó, ám a nemzeti művelődés miatt fontos diszciplína könyveinek, forrásainak kiadására vállalkoznak Bordáék. *Szontágh Gusztáv*, a reformkor kitűnő irodalmára *Jósika Miklósról* írt kritikájának elhíresült szavai kíváncsoznak ide: „*Le a kalapokkal!*”

A kiadó méltatása után térjünk rá a kötetre! *Fitz József* és *Gulyás Pál* több évtizeddel ezelőtt íródott könyv- és nyomdászattörténeti munkái óta tudományos igényű összefoglaló mű nem jelent meg művelődésünk e fontos területéről. Résztanulmányok sora igen, és ezeknek fényében *Fitz* és *Gulyás* megállapításai, következteté-

sei lassan-lassan átlényegülnek tudománytörténété. Nem tudom megítélni, hogy az RMNY munkálatok kapcsán összegyűjtött anyag és a már megjelent tanulmányok alapján érkezett-e az idő egy új szintézis megírására, vagy még további alap kutatásokra van szükség. V. Ecsedy Judit munkája mindenesetre az új szintézis felé vezető, azt előkészítő publikációk egyik értékes opusza.

A titkos nyomdahelyű könyvek csoportját a hamis, koholt és rejtett nyomdahelyű kiadványok együttese alkotja – definiálja a szerző munkája tárgyát és címét. A kötet két részből épül fel. Az első rész – több fejezetben – tanulmány, a második pedig bibliográfia. A tanulmányban V. Ecsedy Judit témájának definiálása és tudománytörténeti áttekintése mellett bemutatja azokat az okokat, amelyek miatt a régi nyomdászok, kiadók titkolni kényszerültek a megjelenés valódi helyét. Alapvetően politikai vagy vallási okai voltak a megtevesztő adatokat tartalmazó könyvek megjelentetésének, néha azonban játékoságból is adtak ki ilyen nyomtatványokat. A 16–18. századi könyvkiadást és nyomdászatot szabályozó intézmények és rendeletek (privilegiumok, cenzúra, revízió stb.) bemutatása után V. Ecsedy Judit ismerteti a gyakorlatot, az egyes nyomdák tevékenységét. Elsősorban a 18. századi nyomdászat, könyvkiadás képe változott meg az új kutatási eredmények tükrében: „...*valójában jóval kevesebb magyar nyelvű mű jelent meg külföldön, mint az korábban ismeretes volt, ezzel növelve az idehaza készült művek számát*” – összegzi a szerző a kötet legfontosabb megállapítását. Módosult az egyes nyomdák működéséről kialakított kép is: a győri és a soproni nyomda kiadványainak száma emelke-

dett, a debreceni és a lőcsei műhely nyomtatványainak száma viszont valamelyest csökkent az új megállapítások következtében. Persze nem szabad radikálisan megváltozott arányokat feltételezni: a kötet összesen 232 művet ismertet.

A bibliográfia alkotja a kötet második, terjedelmesebb részét. Három csoportba sorolta V. Ecsedy Judit a kötetben tárgyalt 232 művet. Az első csoport (1–179. tétel) a Magyarországon készült vagy magyar nyelvű, hamis és koholt nyomdahelyű nyomtatványok bibliográfiai adatait tartalmazza. A második rész (301–350. tétel) a külföldön nyomtatott, ám hamis magyarországi helynevet feltüntető könyvek leírásait regisztrálja, a harmadik pedig (501–504. tétel) a rejtett nyomdahelyű régi magyar könyveket veszi számba. (Rejtett nyomdahelyről beszélünk, ha az impresszumban szereplő helynévből megfejtethető a nyomtatás valódi helye, pl.

anagramma esetében.) Mivel ez utóbbi csoportban csak négy tétel található, jobbnak tartottam volna az első és a harmadik bibliográfiai egység összevonását, azonos szerkezetben történő közreadását. Ebben az esetben egy külön mutatórendszerrel a titkos nyomdahelyeket formai oldalról is visszakereshetővé lehetett volna tenni, vagyis a tételszámokra történő utalással három külön mutató tárta volna fel a hamis, a koholt és a rejtett nyomdahelyeket.

Mindhárom rész időrendi felépítésű, és a később előkerülő újabb tételek folyamatos sorszámmal kapcsolódhatnak a bibliográfiához.

V. Ecsedy Judit kizárólag a példányból jelenleg is ismert nyomtatványokat vette fel az összeállításba, tehát hiányoznak a jegyzékből azoknak a könyveknek az adatai, amelyek a régebbi bibliográfiák megállapításai alapján e kiadványba tartozók lennének, ám az idők során elkallódott a példány. Érthető ez a megszorítás, hiszen V. Ecsedy Judit a tipográfiai módszer segítségével – vagyis a betű és nyomdai díszek összehasonlítása révén – tisztázta a tényleges megjelenési helyet, a nyomdát; ez pedig csak a példányok kézbevétele alapján lehetséges. Mégis talán megoldható lett volna nem a bibliográfia fő részében, hanem függelékben közreadni a titkos nyomdahelyű, de példányból már nem ismert nyomtatványok bibliográfiai adatait. Bár Szabó Károly és más bibliográfusok következtetései a modern vizsgálati módszerekkel összehasonlítva elég nagy számban tévesnek tűnnek, bizonyos feltevésekre azért módot adnak.

A bibliográfiai tételek leírása az első és harmadik bibliográfiában a kolációt is tartalmazza, illetve a fennmaradt példányokról számszerű kimuta-

tás olvasható. (A kolláció az ívfüzetek jelzésének és a nyomtatványok terjedelmének képletszerű összegzése.) E két részhez minden esetben a címlap reprodukciója kapcsolódik, megkönnyítve az azonosítást. Érdeemes megemlíteni, hogy a képek mérete nagyobb, mint az RMNY eddigi köteteinek mellékleteként közöltéké. A jegyzék második részének leírása némileg egyszerűbb: elmaradt a kolláció, a példányok összesítő kimutatása, és nincs mindegyik műről illusztráció. Mindhárom bibliográfiai rész tételeihez szöveges ismertetési rész kapcsolódik. Bibliográfiai utalások és a szerző által megvizsgált példányok lelőhelyi adatai egészítik ki az egyes tételeket.

Különböző mutatók – a titkos nyomdahelyek mutatója, a titkos nyomda-

helyet használó műhelyek indexe, szerzői névmutató és a szerző nélküli, illetve álnéven írt művek címkutatója – tárják fel a bibliográfiát. A kötethez a rövidítve idézett irodalom jegyzéke és a lelőhelyek listája járul.

Sajtóhiba nélkül nincs könyv, kettőt találtam. A 30. tétel római számokkal kiírt megjelenési évéből lemaradt egy százaz, a címlap fényképén világosan látszik az MDCCXXIV-es dátum. A másik hiba a 21. oldalon található, „A bibliográfia első és második részében...” szöveg olvasható a helyes „A bibliográfia első és harmadik részében...” helyett.

A kötetet Haiman György tervezte, V. Ecsedy Judit a kiadványt az ő emlékének ajánlotta.

Pogány György

Jelölés a Szinnyei József-díjra

A 3/1992. (III. 6.) MKM rendelet rendelkezik a Szinnyei József-díj adományozásáról.

A kitüntető díjra a jelölést május 31-ig kérem elküldeni a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Könyvtári Osztályára (Budapest, Pf. 1. 1884), ahol a Szinnyei József-díj kuratóriuma 1 hónapon belül elbírálja a javaslatokat.

A javaslatoknak a következő adatokat kell tartalmazniuk:

- név
- születési helye, ideje
- anyja neve
- iskolai végzettsége
- munkahelye
- beosztása, tudományos fokozata
- lakhelye
- eddigi kitüntetései (évszám megjelölésével)

Kérem, hogy a kitüntetési javaslat indoklása ne legyen több egy oldalnál.

dr. Skaliczki Judit, sk.
osztályvezető
MKM Könyvtári Osztály